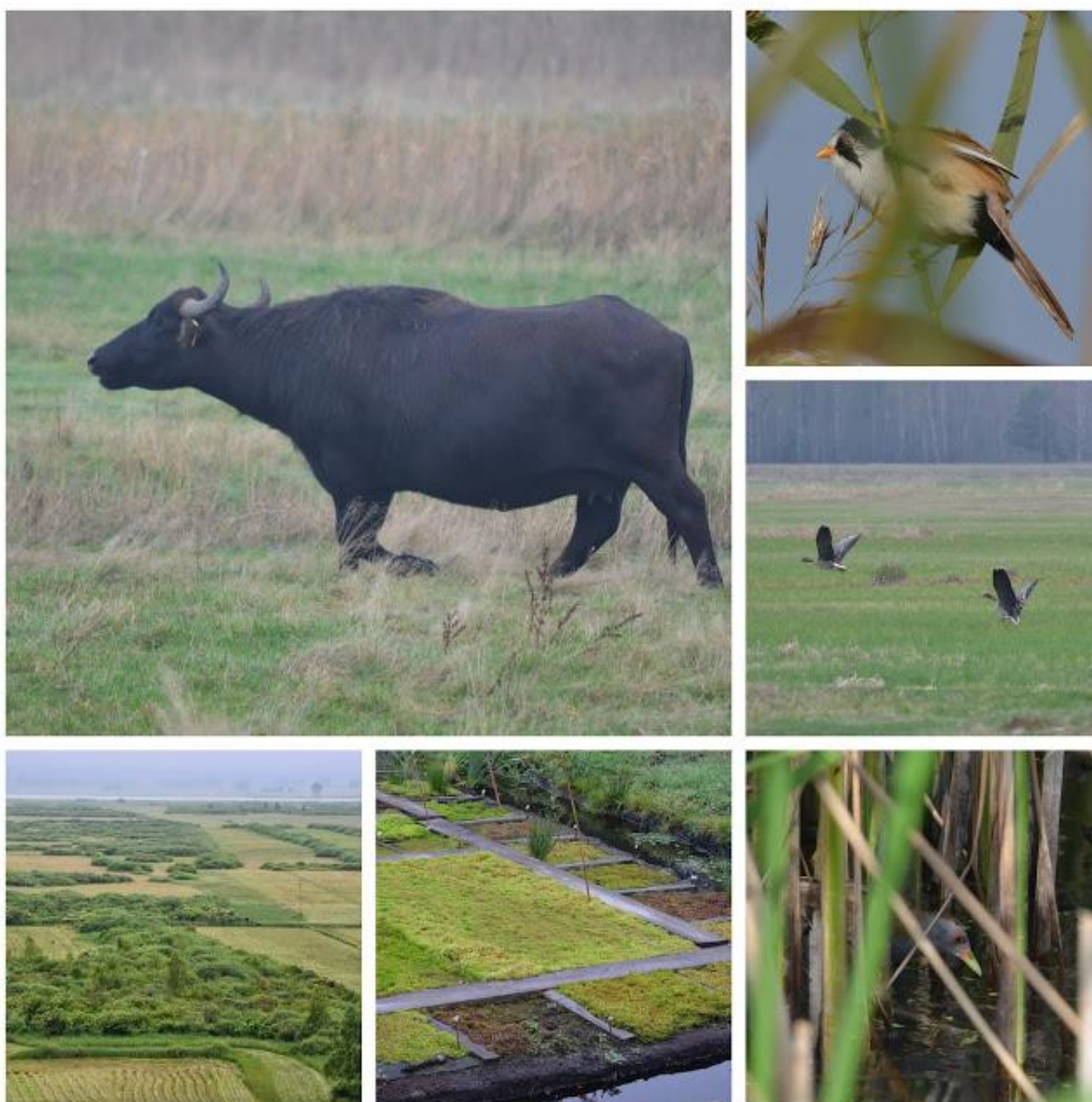

Propozycje nowych pakietów PRŚK w zakresie retencji wodnej i paludikultury

Wykonawcy:

Przygotowanie opracowania:

Marek Jobda

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Uzasadnienie konieczności wprowadzenia nowych zapisów	3
3. Działania rolno-środowiskowo-klimatyczne wspierające retencję wodną, w innych krajach	6
4. Uwarunkowania prawne przygotowania nowych pakietów	7
5. Propozycje zmian zapisów	9
6. English Summary	14

1. Wstęp

Opracowanie pt. „Propozycje nowych pakietów PRŚK” jest realizowane w ramach projektu „Development of Sustainable (adaptive) peatland management by Restoration and paludiculture for nutrient retention and other ecosystem services in the Neman river catchment (Rozwój zrównoważonego zarządzania torfowiskami w dorzeczu Niemna poprzez ich odtwarzanie i paludikulturę, w celu poprawy ich zdolności do retencji biogenów i innych usług ekosystemowych)”. Projekt ten jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz przez The Baltic Sea Conservation Foundation. Opracowanie zostało przygotowane na zlecenie Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków (OTOP) i obejmuje wskazówki dotyczące przygotowania nowych działań rolnośrodowiskowo-klimatycznych (DRŚK) lub modyfikacji istniejących, w zakresie gospodarki wodnej i paludikultury.

2. Uzasadnienie konieczności wprowadzenia nowych zapisów

Uzasadnienie – pakiety retencyjne

Korzyści środowiskowe związane z retencjonowaniem wody są bardzo istotne i wychodzą naprzeciw konieczności osiągnięcia przez nasz kraj celów związanych zarówno z przeciwdziałaniem zmianom klimatycznym, ochroną różnorodności biologicznej, jak i redukcją biogenów w wodzie. Właściwie uwodnione obszary zalewowe w dolinach rzecznych należą do kluczowych ostoj roślin i zwierząt, w tym rzadkich i zagrożonych gatunków ptaków. Obszary zalewowe odgrywają również bardzo ważną rolę w retencjonowaniu wody, pełniąc funkcję naturalnych polderów, gdzie może gromadzić się woda podczas wysokich stanów rzek. Zwiększona retencja w dolinach rzecznych, oprócz niewątpliwych korzyści środowiskowych, wychodzi naprzeciw konieczności osiągnięcia przez nasz kraj celów związanych z przeciwdziałaniem zmianom klimatycznym, jak i ochroną różnorodności biologicznej. Wśród istotnych korzyści z działań wspierających retencję wody wymienić można:

- przeciwdziałanie suszy, poprzez zwiększenie retencji wodnej. Działania takie są niezwykle istotne w kontekście zmian klimatycznych i postępującego spadku zasobów wodnych kraju i dobrze uzupełniają takie inicjatywy krajowe, jak Plan przeciwdziałania skutkom suszy;

- zahamowanie emisji CO₂ z osuszonych, zdegradowanych torfowisk i mokradeł i przywrócenie akumulacji węgla na ponownie nawodnionych torfowiskach, a tym samym ograniczenie negatywnego wpływu zmian klimatycznych. Działania takie mogą wspierać wywiązywanie się Polski ze zobowiązań klimatycznych, regulowanych m.in. w dokumencie „Polityka klimatyczno-energetycznej UE do 2030 roku”;

- ochronę różnorodności biologicznej poprzez utrzymanie lub odtworzenie siedlisk podmokłych ważnych dla wielu gatunków roślin i zwierząt, w tym chronionych na poziomie kraju i Unii Europejskiej. Wspierać to będzie m.in. wypełnienie zobowiązań Polski związanych z wdrażaniem dyrektyw – ptasiej i siedliskowej;
- zachowanie (fosfor) i eliminacja (azot) biogenów i innych zanieczyszczeń a w konsekwencji poprawa jakości wody, zgodnie z wymogami "Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego";

Potrzeba wprowadzenia lepszych zapisów dotyczących regulacji gospodarki wodnej w rolnictwie była wielokrotnie sygnalizowana podczas poprzednich okresów programowania PROW. Podkreślano fakt znaczenia nie tylko samego retencjonowania wody, ale również tego, że odpowiednia wilgotność łąk i pastwisk jest kluczowa dla ochrony występujących tam gatunków i siedlisk. Dotychczas nie wdrożono w ramach DRŚK odpowiednich działań wspierających retencję wody, w ramach tak zwanego „pakietu wodnego”. Wynika to z licznych ograniczeń utrudniających opracowanie takiego pakietu, w tym:

- trudność z ograniczeniem działań wyłącznie do gruntów należących do danego rolnika – piętrzenie wody oddziałuje nie tylko na działkę, gdzie realizowany jest DRŚK, ale także na działki sąsiednie, w tym na inne gospodarstwa rolne (w przypadku rozdrobnienia gruntów),
- potrzeba realizacji działań na gruntach innych podmiotów – poprawa wilgotności działki rolnej, czy też retencjonowanie w jej obrębie wody, wymaga podjęcia działań na rowach, które często nie należą do rolnika zainteresowanego realizacją DRŚK,
- wymagania wynikające z Ustawy Prawo Wodne – wiele działań dotyczących retencjonowania wymaga pozwolenia wodnoprawnego, co stanowi dodatkowe utrudnienie w ich realizacji,
- działania o charakterze inwestycyjnym – wsparcie retencjonowania wody, czy też poprawa wilgotności działki rolnej, wymaga podjęcia działań o charakterze inwestycyjnym (np. budowy zastawek piętrzących wodę), które wychodzą poza to co może być finansowane w ramach DRŚK.

Warto zauważyć, że powyższe trudności mogą być w znacznym stopniu minimalizowane poprzez m.in. równoczesne wprowadzenie tzw. pakietu „wspólnotowego” umożliwiającego planowanie działań w ramach DRŚK na większym obszarze, należącym do kilku podmiotów, oraz prowadzenie retencji w sposób nie-inwestycyjny.

Uzasadnienie - paludikultura

Paludikultura, nazywana również bagienym rolnictwem, jest sposobem użytkowania terenów podmokłych, który z jednej strony umożliwia retencję wody i biogenów oraz wiązanie węgla w glebie

mokradeł, a z drugiej zwiększa możliwość pozyskania biomasy (jak w tradycyjnym rolnictwie) z „mokrych” siedlisk. Paludikultura obejmuje m.in. uprawę takich roślin jak m.in. trzciny (*Phragmites australis*), pałki (*Typha* spp.) i torfowców (*Sphagnum* spp.) oraz wypas zwierząt dobrze znoszących trudne warunki środowiskowe, np. koników polskich, czy bawołów wodnych (*Bubalus bubalis*). Wszystkie te formy użytkowania pomagają w utrzymaniu w krajobrazie rolnym terenów podmokłych w stanie zbliżonym do naturalnego lub w ponownym nawodnieniu mokradeł przesuszonych np. torfowisk. Dlatego paludikultura ma też olbrzymie znaczenie w ochronie zasobów przyrodniczych oraz mitygacji wpływu zmian klimatycznych, i powinna być rozważana w kategoriach gospodarczych, jako jedna z form użytkowania rolniczego.

Podstawową korzyścią z wdrażania paludikultury jest możliwość gospodarczego wykorzystywania biomasy, a więc wspieranie krajowych celów związanych z rozwojem rolnictwa i bioenergetyki oraz wsparcie potencjału lokalnych rolników, przy jednoczesnym zachowaniu, lub odtwarzaniu siedlisk podmokłych – o wyjątkowej roli w retencjonowaniu wody i znaczeniu ekologicznym.

Wśród środowiskowych efektów wdrażania paludikultury, należy wymienić:

- przeciwdziałanie suszy oraz zapobieganie powodziom, poprzez zwiększenie retencji wodnej;
- ograniczenie emisji CO₂ z osuszonych, zdegradowanych torfowisk, czy wręcz akumulację węgla na ponownie nawodnionych mokradłach, a tym samym ograniczenie wpływu zmian klimatycznych;
- zmniejszenie wpływu biogenów do wód – poprzez zmniejszenie intensywności rozkładu torfu po ponownym nawodnieniu torfowisk, oraz poprzez filtrowanie wód dopływowych i odprowadzanie biogenów wraz z pozyskaną biomasą;
- ochronę różnorodności biologicznej poprzez utrzymanie lub odtworzenie siedlisk podmokłych ważnych dla wielu gatunków roślin i zwierząt.

Wdrażanie ww. działań niesie też ze sobą potencjalne ryzyko intensyfikacji użytkowania ekosystemów, które obecnie mają wysokie walory przyrodnicze. Aby zminimalizować to ryzyko, paludikultura powinna być wdrażana jedynie na zdegradowanych, przesuszonych torfowiskach, ponownie nawodnionych na potrzeby tej formy gospodarki rolnej.

Zarówno paludikultura, jak i potrzeby związane z przeciwdziałaniem suszy, ochroną bioróżnorodności, czy wreszcie utrzymaniem produktywności trwałych użytków zielonych wymagają właściwych warunków wodnych. Jak dotychczas brak pakietów DRŚK, lub wymogów w tych pakietach, dotyczących poprawy warunków wodnych. Wymogi te ograniczają się do zakazu „tworzenia nowych, rozbudowy i odtwarzania istniejących systemów melioracyjnych, za wyjątkiem konstrukcji urządzeń mających na celu dostosowanie poziomu wód wykorzystując istniejące systemy melioracyjne do wymogów siedliskowych gatunków /siedlisk(...)” (PROW 2014-2020). Zatem, w myśl tych zapisów, poprawa warunków wodnych jest co najwyżej dopuszczalna.

Z uwagi na znaczenie działań mających na celu poprawę warunków wodnych na trwałych użytkach zielonych oraz potencjał związany z paludikulturą, w DRŚK po roku 2020 należy wprowadzić nowe zapisy, które będą wspierały te aktywności.

3. Działania rolno-środowiskowo-klimatyczne wspierające paludikulturę oraz retencję wodną – przegląd rozwiązań dostępnych w innych krajach

Pomimo, że zapisy programu rolnośrodowiskowego (obecnie DRŚK) były przygotowywane niezależnie, to ich wymogi są bardzo podobne w różnych krajach członkowskich Unii Europejskiej¹. Wynika to zapewne z podobnych problemów środowiskowych w poszczególnych państwach oraz z podobnych uwarunkowań realizacji tego instrumentu. Paludikultura, z uwagi na swój nowatorski charakter, nie doczekała się dotychczas działań rolnośrodowiskowych bezpośrednio ją wspierających. Natomiast, w różnych krajach obecne są zapisy wspierające utrzymanie terenów podmokłych na obszarach wiejskich.

Jednym z najprostszych rozwiązań, często stosowanych w różnych krajach jest zakładanie stref buforowych wokół terenów podmokłych. Ich funkcją jest m.in. ograniczenie spływ biogenów i środków ochrony roślin do torfowiska lub innych obszarów wrażliwych. W tym przypadku wspierane jest nie tyle użytkowanie terenu podmokłego, ale strefy wokół. Rozwiązanie takie stosowane jest m.in. na Węgrzech², czy też Finlandii³. W przypadku tego drugiego kraju takie działania są finansowane m.in. przy zastosowaniu innego instrumentu PROW – „inwestycji nieprodukcyjnych”, który daje więcej możliwości wsparcia obszarów nie powiązanych bezpośrednio z produkcją rolniczą.

Ciekawym rozwiązaniem jest dofinansowanie do zakładania nowych mokradeł (constructed wetlands), które dostępne jest m.in. w Szwecji, w ramach tamtejszego programu rolnośrodowiskowego⁴. Zakładanie mokradeł ma na celu m.in. ograniczenie spływu pierwiastków biogenych z pól, przeciwdziałania eutrofizacji cieków, a w konsekwencji wód Morza Bałtyckiego, co wpisuje się w zapisy Ramowej Dyrektywy Wodnej (EU 2000/60/EG). Mokradła mają pomiędzy 0,5 a 1 hektar powierzchni, są zasilane wodami spływającymi z otaczających terenów rolniczych i częściowo są

¹ Wielgosz M. 2016. Przegląd pakietów rolnośrodowiskowych ukierunkowanych na ochronę bioróżnorodności w krajach europejskich. [W:] Stalenga J, Brzezińska K., Jobda M. (red.) 2016. Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym. Monografia. Wyd. IUNG-PIB, Puławy, s. 19–30.

² Wielgosz 2016

³ Wissman, J., Ahnström, J., Wikström, J., & Hasund, K. P. (2013). How can the Rural Development Programme's agri-environmental payments be improved. Experiences From Other Countries. Swedish Board of Agriculture, ed SBO Agriculture (Jönköping), 1-50.

⁴ Hansson, A., Pedersen, E., & Weisner, S. E. (2012). Landowners' incentives for constructing wetlands in an agricultural area in south Sweden. *Journal of environmental management*, 113, 271-278.

pozostawione do naturalnej sukcesji roślinnej. Dotacje kompensują rolnikom zarówno zakładanie tych mokradeł, jak i ich utrzymanie. Podobne rozwiązania funkcjonują m.in. w Danii i Finlandii⁵.

W Danii, utrzymanie mokradeł jest finansowane w ramach DRŚK. Zakłada się, że płatność ta kompensuje straty związane z porzuceniem lub ekstensyfikacją użytkowania gruntów, na skutek nadmiernego podwyższenia poziomu wody. To na co warto zwrócić uwagę to okres trwania zobowiązania. Został on wydłużony do 20 lat (co dopuszczają regulacje UE⁶), w celu zapewnienia lepszego efektu środowiskowego i możliwości długoplanowego finansowania rolników, którzy podjęli się tego typu działań. Płatność jest uzależniona od rodzaju gruntu zalanego wodą (najmniejsza w tak zwanych terenach naturalnych, a największa w sadach). Dodatkowo, można w tych samych miejscach realizować inne zobowiązania np. dotyczące sposobu użytkowania łąk czy pastwisk⁷.

Jednym z ciekawszych rozwiązań finansowania poprawy stosunków wodnych, jest nowy pakiet DRŚK realizowany w Brandenburgii (Niemcy), który ma na celu ograniczenie emisji gazów cieplarnianych z torfowisk użytkowanych rolniczo. Rolnicy regulują wysokości wody na jazie lub przepuście, tak aby utrzymać wodę gruntową na poziomie 10 cm poniżej gruntu. Poziom ten zapewnia ograniczenie emisji CO₂ i może być obniżony (do 30 cm) w okresie 1 czerwca – 15 października. Dodatkowo, w ramach pomocy technicznej (również z funduszy PROW) jest finansowane doradztwo, które m.in. pomaga rolnikom uzyskać pozwolenie wodno-prawne⁸.

4. Uwarunkowania prawne przygotowania nowych pakietów

Propozycje zmian zapisów przygotowano w oparciu o zapisy projektowanego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2018/0216 ustanawiającego „przepisy dotyczące wsparcia na podstawie planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR) i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 i rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013”⁹.

Zgodnie z art. 5 projektu rozporządzenia, „wsparcie z EFRG i EFRROW ma na celu dalszą poprawę zrównoważonego rozwoju rolnictwa, żywności i obszarów wiejskich” oraz przyczynia się do osiągnięcia

⁵ Zandersen, M., Bråten, K. G., & Lindhjem, H. (2009). Payment for and management of ecosystem services. Nordic Council of Ministers.

⁶ ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) NR 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005

⁷ Wichmann, S. (2018). Economic incentives for climate smart agriculture on peatlands in the EU. Institute of Botany and Landscape Ecology, University of Greifswald Partner in the Greifswald Mire Centre.

⁸ Wichmann 2018

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0392&from=EN>

m.in. celu ogólnego o następującym brzmieniu: „zwiększenie troski o środowisko oraz intensyfikacja działań w dziedzinie klimatu, aby przyczynić się do realizacji unijnych celów związanych ze środowiskiem i klimatem”. Cele ogólne powinny być osiągnięte przez realizację celów szczegółowych (wymienionych w art. 6), w tym:

- „przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także wykorzystanie zrównoważonej energii”,
- „wspieranie zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze”,
- „przyczynianie się do ochrony różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazu”.

Działania rolnośrodowiskowo-klimatyczne (DRŚK) zostały ujęte w art. 65 projektu rozporządzenia. Zapewniają one wyłącznie płatności wykraczające poza obowiązki wynikające z prawa krajowego i prawa UE, w tym zebrane w normach dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska i minimalnych wymogach dotyczących stosowania nawozów i środków ochrony roślin oraz dobrostanu zwierząt. Płatności te dotyczą działań wykraczających poza zwykłe metody rolnicze (zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. a) i różnią się od zobowiązań wynikających z art. 28 (ekoprogramy).

Zgodnie z ust. 6 art. 65, płatność jest przyznawana corocznie i rekompensuje ona koszty poniesione i dochody utracone przez beneficjenta. „W razie potrzeby” płatność taka może pokrywać również koszty transakcyjne. Zobowiązania są podejmowane na okres od 5 do 7 lat (ust. 8). W uzasadnionych przypadkach okres zobowiązania może zostać wydłużony lub skrócony.

Stosowanie zapisów art. 65, omawianego projektu rozporządzenia dotyczy nie tylko DRŚK, ale również płatności z zakresu rolnictwa ekologicznego oraz usług leśno-środowiskowych i klimatycznych. Dla wszystkich tych interwencji powinny być ustanowione płatności w przeliczeniu na hektar (ust. 9.).

Zgodnie z ust. 7 ww. art. „państwa członkowskie mogą promować i wspierać systemy zbiorowe i systemy płatności oparte na rezultatach w celu zachęcania rolników do znaczącej poprawy jakości środowiska na większą skalę”.

Paludikultura i inne działania mające na celu poprawę warunków wodnych mogą być również wspierane w ramach ekoschematów. Ekoschematy zostały ujęte w art. 28 projektu rozporządzenia i mają na celu wsparcie dla osób „faktycznie prowadzących działalność rolniczą”, które zobowiążą się do realizacji na „kwalifikujących się hektarach” praktyk rolniczych korzystnych dla klimatu i środowiska (ust. 2).

Zgodnie z powyższym powinny zostać ustanowione wykazy praktyk rolniczych przyjaznych dla klimatu i środowiska, spełniających cele szczegółowe omówione powyżej (ust. 3 i 4). Ekoschematy dotyczą wyłącznie płatności wykraczające poza obowiązki wynikające z prawa krajowego i prawa UE: w tym zebrane w normach dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska i minimalnych wymogach

dotyczących stosowania nawozów i środków ochrony roślin oraz dobrostanu zwierząt. Płatności te dotyczą działań wykraczających poza zwykłe metody rolnicze (zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. a) i różnią się od zobowiązań wynikających z art. 65.

Wsparcie dla ekoschematów jest płatnością roczną, dodatkową, w stosunku do płatności obszarowych (ust. 6). Objęte nimi interwencje muszą być zgodne z interwencjami realizowanym na podstawie art. 65 omawianego projektu rozporządzenia (ust. 7).

Dodatkowo, zgodnie z art. 68 ww. projektu rozporządzenia, możliwe jest wsparcie dla inwestycji nieprodukcyjnych związanych z realizacją celów środowiskowych i klimatycznych, przewidziano również wsparcie dla doradztwa i wymiany wiedzy. Wszystkie te instrumenty mogą być bardzo użyteczne do finansowania paludikultury i działań poprawiających stosunki wodne.

Zapisy pakietów DRŚK związanych z gospodarką wodną powinny być spójne z ustawą Prawo wodne (Dz. U. 2017 poz. 1566)¹⁰regulującą gospodarowanie wodami. Zapisy tej ustawy mogą być też potencjalnym ograniczeniem lub utrudnieniem w realizacji niektórych działań, szczególnie tych o charakterze inwestycyjnym. Jednak nie wszystkie działania dotyczące piętrzenia wody wymagają pozwolenia wodnoprawnego. Zgodnie z Art. 395 Prawa wodnego „pozwolenia wodnoprawnego albo zgłoszenia wodnoprawnego nie wymaga (...)zatrzymywanie wody w rowach, jeżeli zasięg oddziaływania nie wykracza poza granice terenu, którego zakład jest właścicielem”. Natomiast art. 394 tej samej ustawy stanowi, że „zgłoszenia wodnoprawnego wymaga (...) przebudowa rowu polegająca na wykonaniu przepustu lub innego przekroju zamkniętego na długości nie większej niż 10 m”. Zatem, przynajmniej niektóre piętrzenia wody w rowach możliwe są do realizacji bez pozwolenia wodnoprawnego. Działania tego typu, w większości mają charakter inwestycyjny, choć nie zawsze wiążą się za wydatkowaniem znacznych środków¹¹.

Zapisek znowelizowanej ustawy Prawo Wodne, który może mieć szczególne zastosowanie w przypadku niektórych propozycji DRŚK jest art. 196 stanowiący, że „w celu zapewnienia dostępu do informacji o urządzeniach melioracji wodnych oraz o zmeliorowanych gruntach prowadzi się ewidencję urządzeń melioracji wodnych oraz zmeliorowanych gruntów, zwaną dalej „ewidencją melioracji wodnych””. Zgodnie z przytaczaną ustawą jednostką odpowiedzialną za ewidencję melioracji wodnych jest Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie (PGW WP).

5. Propozycje zmian zapisów

Zapisy dotyczące paludikultury

¹⁰ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001566/U/D20171566Lj.pdf>

¹¹ <https://www.kp.org.pl/pdf/poradniki/antymeliora-cje.htm>

Paludikultura mimo, że nadal ma raczej „eksperymentalny charakter”, z niewieloma dobrymi przykładami długoterminowych inicjatyw w niektórych europejskich krajach, to posiada jednak duży potencjał rozwojowy, co potwierdzają doświadczenia z Europy Zachodniej. W Polsce paludikultura nie jest obecnie wdrażana na większą skalę. Wyjątek stanowią działania lokalne, np. pozyskiwanie trzciny. W przypadku trzciniarstwa, istnieje popyt na trzcinę i branża ta funkcjonuje od wielu lat. Jednak w kraju nie ma obecnie zapotrzebowania i/lub rozwiniętego rynku zbytu na pozostałe z produktów paludikultury. Dotyczy to również koszonych na dużą skalę, cennych przyrodniczo łąk. Pomimo podejmowanych prób, brak obecnie stabilnego rynku dla siana z późno koszonych użytków zielonych. Użytkowanie ich, np. w sposób sprzyjający ochronie siedlisk ptaków, wymaga ciągłego subsydiowania, np. w ramach pakietów DRŚK. Rozwój zarówno ich podaży (w tym przetwórstwo), jak i popytu wymaga dużych nakładów finansowych, które w przyszłości mogą owocować stabilnym rozwojem tej branży.

Bardzo obiecującą możliwością jest energetyczne wykorzystanie biomasy pozyskiwanej w wyniku paludikultury i pielęgnacji zrenaturyzowanych terenów mokradłowych. Ostatnia dekada przyniosła wiele wyników badań nad produkcją biogazu z roślin bagiennych, technologiami bezpośredniego spalania, pirolizy, uwęglania hydrotermicznego (HTC). Technologia HTC może być wykorzystana do przetwarzania biomasy w substrat torfo-podobny, zastępujący torf przy produkcji podłoży ogrodniczych i podłoży do uprawy grzybów.

Obecnie, z uwagi na wciąż niewielkie doświadczenie w realizacji paludikultury, niewielkie aktualne możliwości jej wdrażania na większą skalę oraz przytoczone powyżej argumenty, proponujemy aby wsparcie dla rozwoju paludikultury w ramach DRŚK opierało się na szeregu „małych regulacji”. Te „małe regulacje” oznaczają wprowadzenie odpowiednich zapisów w innych pakietach, które stworzyłyby przestrzeń dla łatwiejszego wdrażania wszelkich nowych inicjatyw paludikultury rozwijanych w nowym okresie finansowania w Polsce. Proponujemy następujący zestaw regulacji:

1. Paludikulturę należy traktować jako alternatywny sposób użytkowania w pakietach DRŚK dotyczących ekstensywnie użytkowanych podmokłych trwałych użytków zielonych.

W tym przypadku, prowadzenie użytkowania paludikulturowego może być dopuszczalnym rozszerzeniem użytkowania kośnego, zgodnego z wymogami pakietu, wiążącym się z podobnymi korzyściami środowiskowymi. Rozwiązanie takie mogło by znaleźć np. zastosowanie w przypadku pakietu, funkcjonującego w ramach DRŚK na lata 2014-2020, pod nazwą „Ekstensywne użytkowanie na obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO)”. Jego realizacja nie jest powiązana z konkretnymi kryteriami co do walorów przyrodniczych danego użytku zielonego. Pakiet ten przewidywał koszenie w

terminie od dnia 15 czerwca do 30 września, nie więcej niż dwa pokosy w roku¹². W tym przypadku zapis powinien wyglądać: „koszenie w terminie od dnia 15 czerwca do 30 września, nie więcej niż dwa pokosy w roku lub użytkowanie zgodnie z wymogami paludikultury” (a „wymogi paludikultury powinny być doprecyzowane w odpowiedniej klauzuli obowiązujących regulacji). Obydwie formy użytkowania przyniosłyby zbliżony efekt środowiskowy, a wprowadzenie takiego zapisu nie ograniczałoby rozwoju paludikultury, w miejscach gdzie jest wdrażany pakiet DRŚK, a nawet mogłoby zapewnić dodatkowe wsparcie finansowe. Jednak z uwagi na fakt, że niektóre formy paludikultury mogą stanowić zagrożenie dla cennych przyrodniczo siedlisk, zapis taki nie powinien funkcjonować w przypadku pakietów dedykowanych ochronie specyficznych siedlisk lub gatunków. Dodatkowo, w przypadku obszarów Natura 2000, tak jak funkcjonuje to obecnie, powinna być wymagana zgodność z zapisami Planów Zadań Ochronnych, co ograniczałoby ryzyko negatywnego wpływu takiego użytkowania na przedmioty ochrony.

2. Zapisy w wykazie upraw kwalifikujących do jednolitych płatności obszarowych.

Dodatkowe wsparcie dla wdrażania paludikultury mogą stanowić także inne płatności obszarowe, w tym jednolita płatność obszarowa (JPO), czy też dopłaty do rolnictwa ekologicznego. Aby te płatności obejmowały uprawę roślin specyficznych dla paludikultury, np. pałki, torfowca, trzciny, to gatunki te powinny się znaleźć w wykazie upraw kwalifikujących się do JPO¹³ oraz w wykazie roślin objętych płatnością ekologiczną¹⁴. Powinny one funkcjonować również w innych wykazach roślin, jeśli będą w przyszłości powiązane ze specyficznymi płatnościami obszarowymi: na przykład dotyczącymi rolnictwa integrowanego lub zrównoważonego.

3. Zapisy dotyczące użytkowania pastwiskowego.

Wypas jest nie tylko jedną z form paludikultury, ale również interesującą alternatywą użytkowania cennych przyrodniczo siedlisk podmokłych¹⁵, których użytkowane pastwiskowe w ramach działania PRSK jest dopuszczone. Po dokładnym przeanalizowaniu wpływu tego wypasu na poszczególne siedliska, warto uwzględnić możliwość jego dopuszczenia w niektórych okolicznościach, tj. przy obsadzie, która nie wiązałaby się z negatywnym wpływem na cenne przyrodniczo zbiorowiska roślinne.

¹² Pełne wymogi na:

https://www.arimr.gov.pl/fileadmin/pliki/PROW_2014_2020/Rolno_srodowiskowo_klimatyczny/a/prsk_pakiet4.pdf

¹³ https://www.arimr.gov.pl/uploads/media/Zalacznik_do_Instrukcji_nr_18.12_Wykaz_upraw.pdf

¹⁴ <http://podr.pl/wp-content/uploads/2017/04/Wykaz-ro-C5%9Blin-obj-C4%99tych-p-C5%82atno-C5%9Bci-C4%85-ekologiczn-C4%85-%E2%80%93-od-kwietnia-2017.pdf>

¹⁵ Tanneberger, F. & Kubacka, J. (eds) (2018) The Aquatic Warbler Conservation Handbook. Brandenburg State Office for Environment (LfU), Potsdam

W przypadku innych wariantów, gdzie obecnie użytkowanie pastwiskowe jest dopuszczalne, możliwe są odstępstwa np. w długości sezonu pastwiskowego, jak obecnie są przewidziane dla koników polskich lub koni huculskich¹⁶, jeśli wymaga tego specyfika wykorzystania tych zwierząt.

4. Zapisy dotyczące wykorzystania „mokrej” biomasy do kompostowania i mulczowania.

Czynnikiem ograniczającym rozwój paludikultury, czy też po prostu użytkowanie podmokłych, cennych przyrodniczo łąk, jest małe rolnicze zapotrzebowanie na pozyskaną tam biomasę, ponieważ siano z łąk koszonych późno ma ograniczone zastosowania paszowe i energetyczne. Dlatego, powinno się wspierać wszystkie działania zwiększające zapotrzebowanie na tą biomasę, tym samym wspierające rynek produktów z paludikultury. Jednym z zastosowań takiej biomasy, pozyskanej z cennych przyrodniczo łąk, jest jej kompostowanie¹⁷. Pomimo trudności z wykorzystaniem tak przygotowanego kompostu, np. związanych z jego rozrzucaniem przy zastosowaniu tradycyjnego sprzętu rolniczego¹⁸, powinno być ono wspierane w ramach DRŚK (lub ekoschematów). Jednym ze sposobów takiego wsparcia jest odstępstwo od ograniczeń w nawożeniu upraw (np. związanych z realizacją zobowiązań rolnośrodowiskowych) w przypadku stosowania takiego kompostu. Dodatkowo, siano zebrane z łąk daje dobre rezultaty w mulczowaniu gleb na gruntach ornych¹⁹ (zapewnianiu okrywy gleby, m.in. w celu zabezpieczenia przed erozją w sezonie bez uprawy, jej wzbogacenia w próchnicę, zatrzymania wody i ograniczenia rozwoju chwastów). Mulczowanie biomasą pochodzącą z późno koszonych podmokłych lecz cennych przyrodniczo łąk powinno być faworyzowane w DRŚK (lub ekoschematach), np. poprzez podwyższenie płatności.

5. Zapisy dotyczące inwestycji i wsparcia.

Dla zapewnienie rozwoju paludikultury, kluczowe będą nie tylko płatności DRŚK, ale także płatności w oparciu o art. 68 projektowanego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2018/0216, które powinny dotyczyć inwestycji w odpowiednie maszyny, budowy urządzeń piętrzący, wsparcia rynkowego, czy doradczego. Działania te wykraczają ponad zakres tego opracowania.

Zapisy dotyczące retencji wodnej

Obszary zalewowe charakteryzują się dużą zmiennością w poziomie wody, zarówno w ciągu roku jak i między latami. Dominującymi formami użytkowania, na tych obszarach, są łąki i pastwiska. W niektórych latach wysoki poziom wody, uniemożliwia użytkowanie rolnicze, a w innych łąki mogą być

¹⁶ J.w.

¹⁷ https://bagna.pl/images/biblioteczka/studium_zagospodarowania_biomasy_z_poznego_koszenia.pdf

¹⁸ https://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/49107/Poradnik_wersja_elektroniczna.pdf

¹⁹ Jodaugienė, D., Pupalienė, R., Sinkevičienė, A., Marcinkevičienė, A., Žebrauskaitė, K., Baltaduonytė, M., & Čepulienė, R. (2010). The influence of organic mulches on soil biological properties. *Zemdirbyste-Agriculture*, 97(2), 33-40.

koszone wcześniej i aż po samo koryto rzeczne. Nieprzewidywalność warunków utrudnia rolnikom podjęcie 5-letnich zobowiązań rolnośrodowiskowych (koszenie nie jest możliwe każdego roku), co ogranicza ich zainteresowanie pakietami DRŚK. Ze względu na znaczenie obszarów zalewowych dla środowiska i ryzyko zmian w ich użytkowaniu (np. związane z budową wałów i zmianą przeznaczenia tych terenów), niezbędne jest opracowanie specjalnego, poświęconego im pakietu DRŚK.

W związku z tym proponuje się dwa alternatywne rozwiązania dla obszarów zalewowych (lub innych obszarów o okresowym nadmiarze wody) – pakiet „wysoka woda” oraz pakiet „mała retencja”.

Pakiet “Wysoka woda”

Pakiet “wysoka woda” wspierający ekstensywne użytkowanie łąk (np. koszenie po 1 czerwca), jest zbliżony do obecnego „Ekstensywne użytkowanie na obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO)”²⁰. Jednak w przeciwieństwie do niego, w dwóch z pięciu lat możliwe byłoby zarzucenie pokosu łąk, z uwagi na wysoki poziom wody. Wdrożenie pakietu powinno być ograniczone do obszarów zalewowych lub innych obszarów torfowiskowych. Jeśli chodzi o inne wymogi byłyby zbieżne w wymogami obecnego pakietu „Ekstensywne użytkowanie..”, za wyjątkiem tego, że jego wdrażanie nie byłoby ograniczone do obszarów Natura 2000.

Dla uproszenia realizacji takiego pakietu, obszary zalewowe mogą być wyznaczone wcześniej w skali całego kraju. Może być do tego wykorzystana istniejąca obecnie mapa zagrożenia powodziowego ISOK²¹ (Informatyczny System Osłony Kraju) przedstawiająca m.in. obszary zagrożone powodzią o prawdopodobieństwie wystąpienia wysokim, wynoszącym 10%, (czyli raz na 10 lat). Jednak wszelakie rozwiązania oparte o wcześniej przygotowaną mapę stanowią pewne uproszczenie, które może powodować nadmierne faworyzowanie jednych (np. zapewnienie płatności pomimo braku zalewów) i krzywdzące dla innych (brak płatności, pomimo zalewu). W związku z tym, alternatywnie proponuje się rozwiązanie bardziej precyzyjne, choć wymagające nieco bardziej zaawansowanych rozwiązań organizacyjnych. Zamiast, oddzielnego pakietu „Wysoka woda” możliwe byłoby odstępstwo od wymogów dotyczących użytkowania w miejscach, w danym roku pokrytych zalewem (lub nadmiernie podtopionych). Zachęciło by to do wraźnia pakietów DRŚK rolników obawiających się podejmowania zobowiązań w miejscach trudnych do użytkowania, i też sprzyjało użytkowaniu, cennych przyrodniczo podmokłych siedlisk. W tym przypadku obszary pokryte wodą, gdzie w danym roku możliwe są odstępstwa, wskazywane by były przez właściwy organ (np. ARiMR) na przykład na podstawie danych z

²⁰ https://www.arimr.gov.pl/fileadmin/pliki/PB_2018/WPRE/PRSK/Pakiet_4_i_5.pdf

²¹ <http://mapy.isok.gov.pl/imap/>

nadzorowanych przez Europejską Agencję Kosmiczną satelitów Sentinel²², które zapewniają często aktualizowane zdjęcia pokrycia terenu.

Pakiet wodny - „mała retencja”

Budowa zastawek wiąże się z różnymi trudnościami natury finansowej i organizacyjnej (związanych z wpływem na grunty różnej własności i potrzebą odpowiednich pozwoleń), a te zbudowane dawniej często nie działają prawidłowo: woda nie jest przez nie piętrowana z uwagi na brak obsługi lub zły stan techniczny. Dodatkowym utrudnieniem, ograniczającym budowanie nowych urządzeń piętrzących, jest niechęć rolników posiadających przyległe działki rolne, obawiających się o nadmierne potopienie ich gruntów. W związku z tym postuluje się wprowadzenie zachęty finansowej, która przewyższy niechęć rolników, na których działki mają wpływ funkcjonujące urządzenia piętrzące. Dostawali by oni płatność za usługę ekosystemową, jaką jest retencjonowanie wody na swoich gruntach.

Zgodnie z Ustawą Prawo Wodne²³ (art. 196) za ewidencję urządzeń melioracji wodnych oraz zmeliorowanych gruntów odpowiedzialne jest Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie (PGW WP). Zatem i ta ewidencja mogłaby stanowić podstawę do oceny, na które działki rolne mogą mieć wpływ urządzenia piętrzące wodę. Rolnicy gospodarujący na tych działkach mogliby otrzymać dodatkową płatność, rekompensującą trudności związane z nadmiarem wody w pobliżu tych urządzeń. Płatność ta mogłaby mieć postać łatwego do wdrożenia ekoschematu (opartego na corocznych deklaracjach zainteresowanych rolników) wiążącego się z realizacją celów środowiskowych, poprzez utrzymanie wody na użytkach rolnych. Istotą tego rozwiązania nie jest wspieranie budowy urządzeń piętrzących, ale wsparcie dla obszarów, w których poziom wód gruntowych może zostać podniesiony przez te urządzenia. Wypłacana byłaby również w sytuacji, kiedy z uwagi na niski stan wód, obszary nie byłby podtopione w danym roku.

Alternatywnie, płatność ta mogłaby dotyczyć wszystkich obszarów podtopionych, niezależnie od czynnika powodującego te podtopienia, tj. również tych zalanych na skutek działalności bobrów, czy z innych przyczyn naturalnych. Natomiast, za podstawę kwalifikowania gruntów również w tym przypadku można wziąć analizę aktualnych zdjęć teledetekcyjnych, np. z satelity Sentinel²⁴.

6. English Summary

Background

²² <https://sentinel.esa.int/web/sentinel/home>

²³ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001566/U/D20171566Lj.pdf>

²⁴ <https://sentinel.esa.int/web/sentinel/home>

So far, there have been no measures specifically supporting paludiculture and no measures strictly promoting high water levels in the Polish RDP. Among the AES requirements, there were provisions regulating the obligation of “no deterioration of water regime”, but there were no requirements for their improvement.

Future CAP should contain measures which can provide support for both paludiculture and the preservation of adequate water regime, including agri-environment-climate commitments (Article 65 of the proposal for a regulation COM (2018) 392²⁵) and eco-schemes related to one-year commitments (Article 28). In addition, support is provided for non-productive investments linked to the specific environmental- and climate-related objectives (Article 68) and advisory and knowledge exchange (Article 68). Both payments can be especially useful on start-up phase of paludiculture initiatives or high water level management.

Scheme for paludiculture

Paludiculture has great development potential, but is still rather a „testing phase”, with only few good examples of long-term running paludiculture initiatives from some countries, mostly in Western Europe. It is still not implemented in Poland at a larger scale (except for, only locally, reed growing). Consequently, there are only niche markets established for “processing” biomass from paludiculture right now in Poland.

Therefore at this stage, support for paludiculture should not be based on a separate scheme, but rather integrated into other schemes by a number of „small” adjustments giving needed flexibility. This will create a space for new paludiculture initiatives being developed in a more easy way. The proposed set of regulations include:

A) Paludiculture should be treated as an alternative management with high water levels within extensive grassland schemes (with the exception of high-nature valuable grasslands); in this case, paludiculture could derogate from other requirements (e.g. grassland can be mown after 1th June or according to other needs of paludiculture management) and gives extra incentives for keeping high water levels by top-up payments.

B) Paludiculture products, i.e. cattails, sphagnum, reed, should be included in the list of cultures eligible for Single Area Payment (SAP), organic farming products and the list of crops related to the cultivation of sustainable agriculture (or integrated production).

C) Water buffalos grazing on wet grassland should be indicated as one of eligible management forms in the schemes for protection of valuable pastures.

D) The market for paludiculture biomass and biomass from nature-valuable late mown meadows should be supported, by allowing and incentivising its use in fertilization (e.g. compost) or mulching in prescription of agri-environment-climate schemes or eco-schemes for arable lands.

²⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A392%3AFIN>

E) Investment scheme for supporting farmers in purchasing adapted agricultural machinery sluices for keeping water level high, biomass processing facilities, market access... to start-up paludiculture.

Water scheme

Restrictions hindering the development of the provisions of the "water package" are:

- ✓ impact of these activities beyond the supported plot (especially in small farms),
- ✓ need for implementation of activities on lands of other ownership (ditches),
- ✓ requirements arising from the Water Law Act,
- ✓ the investment nature of activities (e.g. dams).

All these factors hampered the development of the water scheme in previous RDPs.

Water scheme – „high water”

Floodplains in river valleys are key birds sites, being very important also for other biodiversity and water retention – they often play the role of natural flood polders. Agricultural use of floodplains is restricted, especially at high water levels. Periodic difficulties in the grassland management (in wet years) prevent farmers from undertaking 5-year agri-environmental commitments (mowing is not possible every year).

Due to the environmental significance floodplains and the risk of changes in their use (e.g. embankment):

- (1) a separate scheme should be developed for floodplains (HWS “High water scheme”). HWS should support the extensive use of meadows (e.g. mowing after June 1); and in two out of five years it would be possible to abandon the swath (due to high water). The implementation of HWS should be limited to floodplains (e.g. flood risk areas designated on the official map – eg. ISOK), or
- (2) it should be possible to skip mowing in flooded areas (or periodically covered by water). The areas covered by water should be indicated by the relevant authority (e.g. on the basis of Sentinel satellite data) in case of implementation of any grassland scheme.

Water scheme – „small retention”

The construction of small water retention devices (i.e. sluices) has a positive effect on both biodiversity and water levels. It is also associated with a reduction of CO₂ emissions in the case of drained peatlands, and thus also have a positive impact on the climate. The construction of sluices is difficult, and the old ones are often not working properly (water is not stacked in them). Introducing a financial incentive could help to overcome the reluctance of farmers whose parcels are adjacent to sluices that increase water in ditches and take part in the measure.

According to the Water Law Act (Art. 196), state administration (Wody Polskie) keeps records of water drainage facilities and their influenced areas. Farmers working on the above-mentioned areas could be supported by an additional payment compensating for temporary difficulties related to high water levels near water sluices (e.g. in the form of an easy-to-implement eco-scheme).

The essence of this solution is not to support construction of sluices, but areas where the groundwater level was raised by these constructions.

This payment may also concern areas flooded in other ways (e.g. by beaver dams) and may also be implemented based on e.g. satellite scanning of the current situation (e.g. on the basis of Sentinel satellite data).